

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

**Актуальні питання
корекційної та
інклюзивної
освіти**

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Харків
2020

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юрївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Мураховська І. В. Корекційна робота з формування зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	243
М'яснікова Г.В. Науково-методичне підґрунтя використання ігор в роботі по формуванню лексико-граматичної системи мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ III рівня.....	247
Нікітіна О.Є. Педагогічна корекція для подолання тривожності у дітей із заїканням.....	254
Ніханкіна О.В. Використання прийомів візуальної підтримки у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.....	259
Окорокова Т.Р. Морально-збагачені виховні ситуації, як засіб соціальної реабілітації учнів з інтелектуальною недостатністю.....	264
Переверзева І. Г. Формування мотиваційної готовності до навчання дітей із ЗПР.....	270
Петренко Г.В. Методологія та перспективи використання проектної технології на уроках природничого циклу та в позаурочний час в учнів з порушеннями зору.....	278
Полежак О.І. Виховна робота з дітьми з порушеннями зору у сучасних умовах (з досвіду роботи комунального закладу «Харківська спеціальна школа імені В.Г.Короленка» Харківської обласної ради).....	284
Примаченко О.А. Особливості фонетико-фонематичного компонента мовленнєвої діяльності молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.....	290
Пуляєва Д.О. Розвиток мовлення засобами альтернативної комунікації у дітей з розладами аутичного спектру в процесі соціальної адаптації через реалізацію іноваційних реабілітаційних та корекційно-педагогічних технологій в системі спеціальної та інклюзивної освіти.....	294
Сердюченко Т.С. Арт-терапія, як засіб психологічної реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з психофізичними порушеннями.....	300
Серебряннікова Є.П. Методики та прийоми подолання дисграфії та дислексії у дітей молодшого шкільного віку.....	307
Сидоренко О.В. Особливості формування мовлення у дітей раннього віку з синдромом Дауна.....	311
Сидоровська І.А. Особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.....	315
Сороченко К.А. Формування мовлення дітей дошкільного віку зі зниженим слухом.....	320
Тарасюк А.І. Особливості мовленнєвого розвитку дітей із сенсорною алалією.....	324
Тугай С.Ю. Ключові аспекти логопедичного обстеження молодших школярів з РАС.....	329
Туріщева Л.В. Корекція мислення учнів із затримкою психічного розвитку у процесі конструювання.....	334
Филипова П.С. До питання активізації мовлення у дітей з моторною алалією.....	338

2. Савицький А.М. Особливості раннього розвитку дітей з синдромом Дауна // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. 2012. Вип. 20(2). С. 178 –185.

3. Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред.. М. К. Шеремет. _ К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 672 с.

Сидоровська І.А.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ

У статті охарактеризовано особливості соціальної компетентності (мотиваційний, когнітивний, поведінковий та емоційно-оціночний компоненти) дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Ключові слова: соціальна компетентність, загальне недорозвинення мовлення, дошкільний вік.

Постановка проблеми. Потреба суспільства в істотній модернізації системи освіти вимагає застосування комплексу підходів в організації всього освітнього процесу і педагогічної діяльності в цілому. Компетентнісний підхід, втілює сьогодні іноваційний процес в освіті і відповідає прийнятій у більшості розвинених країн загальної концепції освітнього стандарту. У спеціальній освіті, де на перший план висувається проблема соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами, їх успішної інтеграції в суспільство (М. Малофєєв, Н. Назарова, Г. Пенін, Л. Шипіцина та ін.) особливу значущість набуває формування і розвиток соціальної компетентності, як одній зі складових процесу соціалізації. Соціальна компетентність, як особова якість людини розглядається в якості міждисциплінарного предмета і аналізується як складне, багатокомпонентне і багатоаспектне явище (І. Зимня, Н. Калініна, J.Mehl, W. Pfingsten, R.Hiich і ін.).

Соціальна компетентність – інтегративна якість особистості, сформована в процесі оволодіння уявленнями і знаннями про соціальну дійсність, активного освоєння соціальних відносин, які є основою побудови і регулювання

міжособистісних і внутрішньоособистісних соціальних позицій [1]. Дошкільникам із загальним недорозвиненням мовлення властиві труднощі становлення міжособистісних стосунків, неадекватність емоційних реакцій, самооцінки, низька пізнавальна мотивація та порушення комунікативної діяльності. Вказані специфічні особливості емоційно-особистісного розвитку призводять до різкого зниження рівня психосоціального розвитку дитини і обмежують її можливості в пізнанні соціальної дійсності (С. Бенілова, Т.Волковская, Л.Давидович, М. Єгорова, С. Конопляста, І. Мартиненко, Ю. Рібцун, Л. Шамко, Л. Шипіцина та ін.).

Аналіз досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що проблемі соціального становлення та розвитку дошкільнят приділяють увагу в своїх роботах багато дослідників (М. Безруких, В. Белкіна, Р. Буре, С. Козлова, І. Мулько, О. Прима, Т. Рєпіна, О. Смирнова, В. Холмогорова та ін.), проблема пов'язану з визначенням сутності соціальної компетентності у дошкільнят із ЗНМ у спеціальній педагогіці розроблено недостатньо. У логопедії проблема оволодіння соціальними уявленнями дітей із ЗНМ старшого дошкільного віку розглядалася в наукових дослідженнях різних авторів (Д. Міняжева, О. Павлова, О. Слінько, Л. Соловйова, О. Шацька і ін.). Встановлено, що в міру специфіки мовленнєвого порушення, соціальний розвиток дітей не формується належним чином. Механізм соціалізації дітей із ЗНМ, має певні особливості [2; 3]. Діти мають труднощі в засвоєнні системи культури мовлення і зразків поведінки у суспільстві. Їм складно досягати своїх цілей, що може призвести до дисбалансу в поведінці. Незважаючи на наявність досліджень проблеми соціального розвитку дітей із ЗНМ, питання формування соціальної компетентності у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення не набуло широкого висвітлення.

Мета статті: виявити особливості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Виклад матеріалу дослідження. Мета констатуючого експерименту полягала у вивченні соціальної компетентності у дітей із ЗНМ в порівнянні з однолітками з нормотиповим розвитком.

Експериментальне дослідження базувалося на сучасних уявленнях корекційної педагогіки, соціальної педагогіки, психології, психолінгвістики, семіотики.

В рамках констатуючого етапу були поставлені наступні завдання:

1. Розробити методи вивчення соціальної компетентності у дошкільнят із загальним недорозвиненням мовлення;

2. Вивчити і порівняти стан соціальної компетентності дітей дошкільного віку із ЗНМ та нормотиповим розвитком.

В якості основних методів дослідження використовувалися: соціологічні методи: вивчення медичної та психолого-педагогічної документації; вивчення рівня сформованості мотиваційного, когнітивного, емоційно-особистісного, поведінкового компонентів соціальної компетентності; психологічні методи: проектні графічні (і вербальні) тести; вивчення уявлень дітей про норми і правила поведінки; педагогічні методи: індивідуальні бесіди з дітьми, вихователями, психологами ЗДО, батьками дітей.

Дослідження проводилося на базі дошкільного відділення Комунального закладу «Харківська спеціальна школа № 7» Харківської обласної ради, в ньому взяли участь 32 дитини старшого дошкільного віку від 4 років 10 міс. до 6 років 1 міс.

Для діагностики соціальної компетентності нами були застосовані методики, що дозволяють виявити особливості міжособистісних стосунків дошкільнят, загальний рівень засвоєної соціальної інформації, адекватність дитячої самооцінки, а також рівень комунікативної компетенції (Т. Захарова, Р.Левіна, М.Лісіна, Т.Репіна).

Співвіднесення результатів дослідження за діагностичними методиками дозволило порівняти рівень сформованості соціальної компетентності дітей із ЗНМ і дітей з нормотиповим розвитком. В якості критеріїв ми модифікували

параметри, запропоновані Е.Ф. Купецковою: сформованість уявлень дітей про людину і суспільство.

Мотиваційний компонент 44% дітей з нормальним мовним розвитком і 24% дітей зі ЗНМ. У дітей із ЗНМ мотиваційний компонент нестійкий, залежить від дорослого і його вміння зацікавити дитину інформацією навколишнього світу, долучити її до соціальної дійсності.

Когнітивний компонент 47% дітей з нормальним мовним розвитком і 25% дітей із ЗНМ, пов'язаний з розумінням дитиною подій, що відбуваються в соціумі; іншої людини (дорослого, однолітка); емоційного контексту ситуації взаємодії, а також з розуміння своїх можливостей в різних видах діяльності, характеру ставлення до оточуючих і собі. Особливості дітей із ЗНМ виражаються в недорозвитку тих видів діяльності, в яких проявляється рівень і якість соціальних уявлень. До таких видів діяльності належать: мовлення, спілкування, гра, образотворча діяльність; відображення соціальних уявлень істотно збіднене.

Поведінковий компонент 47% дітей з нормальним мовним розвитком і 21% дітей з ЗНМ. Дошкільникам із ЗНМ були властиві: труднощі встановлення зорового контакту з партнером, вкрай рідкісне використання міміки, жестів для підтримки взаємодії, мале число мовних звернень один до одного. Діти із ЗНМ проявляли сором'язливість, були обережними, придивлялися або порушували правила спілкування (проявляли нетактовність, не розуміючи вікової різниці).

Емоційно-оцінний компонент 42% дітей з нормальним мовним розвитком і 19% дітей із ЗНМ становить моральну основу соціальної компетентності, відображаючи зміст переживань дитини і її прагнення до співчуття, співчуття іншій людині, готовність проявити доброту, допомогти.

Оцінка інших дітей досліджуваними досить ситуативна, що пояснюється віковими особливостями дітей шостого року життя: стійкі дружні групи ще тільки формуються, оцінка однолітка дуже залежить від оцінки його дорослим, від настрою, різних зовнішніх обставин. Проте, можна констатувати, при оцінюванні діти із ЗНМ дають частіше негативні оцінки однолітків,

розповідають про невдачі і проступки інших. Егоцентричність дошкільника, ще має досить вагоме місце в цьому віці, відсутність критичності в оцінці, невміння пояснити свою відповідь.

Експериментальне дослідження показало, що соціальна компетентність формується лише за умови збереження всіх структурних компонентів мовленнєвої діяльності. Крім того, засоби спілкування є не тільки базисом мови, а й інтегрованим в структуру соціальної компетентності утворенням. В умовах мовленнєвого недорозвинення виявлена дефіцитарність структурних компонентів соціальної компетентності (мотиваційного, когнітивного, емоційно-оцінного, поведінкового).

Отже, загальне недорозвинення мовлення обумовлює неможливість спонтанного засвоєння повноцінних соціальних уявлень дітей даної категорії. Отримані дані доводять, що в основі соціалізації лежать як загальні універсальні механізми і закономірності: загальна соціальна активність дитини, рівень її когнітивного розвитку і ступінь засвоєння культурно і соціально обумовлених знаків, в той час як в умовах загального недорозвинення мовлення відбувається порушення формування складових компонентів соціальної компетентності, не формуються передумови для розвитку повноцінної соціальної адаптації (порівняння показників сформованості комунікативної компетенції і компонентів соціальної компетентності).

Висновки, перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці комплексної корекційно-логопедичної програми з формування соціальної компетентності у дітей шляхом застосування проектної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бобак О.Б. Соціалізація особистості в дошкільному віці як предмет науково-педагогічного вивчення / О.Б. Бобак // Міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич : По-світ, 2013. – Вип. 4. – С. 178–184.

2. Мартиненко І.В. До проблеми порушень комунікації у дітей із тяжкими порушеннями мовлення / І.В. Мар-тиненко // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Зб. наукових праць. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. - № 16. – С. 288–290

Сороченко К.А.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ

Мовлення є важливою складовою суспільного життя, порушення мовлення чи його відсутність ускладнює або унеможлиблює комунікативну діяльність людини, її соціалізацію. Діти з порушеннями слуху відносяться до категорії людей з особливими потребами, тому потребують своєчасної спеціальної допомоги для забезпечення повноцінного життя у суспільстві.

Ключові слова: порушення слуху, мовлення, слухове сприймання.

Аналіз досліджень і публікацій. Докладно вивчали умови та чинники, що сприяють мовленнєвому розвитку глухих дітей та дітей зі зниженим слухом, такі дослідники: К. Д. Бойко, Р. М. Гольдберг, В. В. Жук, Н. Ф. Засенко, І. П. Колесник, К. В. Луцько, В. В. Литвинова, О. В. Мартинчук, Т. Ф. Марчук, Е. І. Пушин, Л. І. Фомічова, В. М. Шевченко, М. К. Шеремет, Л. О. Штойко та ін..

Питання впливу мовленнєвого розвитку на особисте зростання дитини з порушенням слуху вивчали О. І. Дмитрієва, І. П. Колесник, В. О. Кондратенко, Л. С. Лебедева, К. В. Луцько, Л. О. Малина та ін..

Фактори розвитку мовленнєвих процесів в умовах активізації пізнавальної діяльності глухих і слабочуючих дітей вивчалися О. І. Дьяковим, І. А. Міхаленковаю, Н. Ф. Слезіною, В. Б. Суховою та ін..

Дослідження Р. М. Боскіс, Н. О. Морозової, Ж. І. Шиф, І. М. Лобурець, Л. О. Малини засвідчили, що порушення мовлення у дітей з недоліками слуху виникає як вторинне порушення, має значні відмінності у формуванні, викликає